

AFDÆKNING AF VIDEN OM EFFEKTEN AF BRUGERINDFLYDELSE

- 4 tendenser og 7 forandringsområder

Signe Groth Andersson og Sofie Stage

Afdækning af viden om effekten af brugerindflydelse.

Platform for brugerindflydelse, Socialt Udviklingscenter SUS, 2014.

Afdækningen blev gennemført som en del af projekt Platform for brugerindflydelse. Projektet har til formål at udvikle og videreudvikle metoder, der skal sikre en højere grad af indflydelse for brugere af sociale tilbud. Platform for brugerindflydelse er støttet af Helsefonden og Det Obelske Familiefond og gennemføres af Socialt Udviklingscenter SUS. www.brugerindflydelse.dk

Afdækning af viden om effekten af brugerindflydelse - 4 tendenser og 7 forandringsområder

Hvad er effekten af brugerindflydelse i praksis? For brugerne? For medarbejderne? Og for organisationen? Det findes der ingen systematiske undersøgelser af i Danmark.

Platform for brugerindflydelse har afdækket eksisterende viden om effekten af brugerindflydelse gennem et litteraturstudie og en række interviews¹. Formålet med afdækningen var:

- At få et overblik over eksisterende viden om effekten af brugerindflydelse
- At indkredse nogle områder på hvilke øget brugerindflydelse kan forventes at have effekt.

På baggrund af litteraturstudie og interviews har vi identificeret 4 overordnede tendenser i den viden, der eksisterer om effekt af brugerindflydelse, samt 7 forandringsområder, som øget brugerindflydelse kan forventes at have en effekt på.

4 tendenser i eksisterende viden om effekt af brugerindflydelse

Fire tendenser var fremtrædende i det materiale, vi gennemgik:

1. Der er på nuværende tidspunkt begrænset viden om effekten af brugerindflydelse.
2. Den viden, der er, fokuserer hovedsageligt på handicap- og patientområdet.
3. Litteraturen generelt (også i form af rapporter, evalueringer og erfaringsopsamlinger) om øget brugerindflydelse har særligt fokus på *processen* omkring, hvordan man kan skabe brugerindflydelse, og hvilke *barrierer* der er, frem for på effekten af brugerindflydelse.
4. Litteraturen om effekten af brugerindflydelse fokuserer på *effekten for brugerne* – ikke effekten på organisationsniveau.

1. Begrænset viden om effekten af brugerindflydelse

Afdækningen viste, at der kun findes få undersøgelser, evalueringer og projektbeskrivelser om brugerindflydelse og betydningen af øget brugerindflydelse/-inddragelse i det sociale arbejde. Langt det meste af den sparsomme litteratur, der har fokus på effekt, omhandler *brugerinddragelse* – og ikke brugerindflydelse.

¹ Et interview med følgegruppen i Platform for brugerindflydelse. Herudover to interviews på Overførstergården, et herberg for hjemløse. Et med brugere og medarbejdere samt et med ledelsen. Overførstergården skulle på tidspunktet for afdækningen til at arbejde med at øge brugerindflydelsen.

Rapporter og undersøgelser, der ser på forudsætningerne for brugerindflydelse og brugerinddragelse på et mere overordnet plan, konkluderer desuden, at der er meget begrænset organisatorisk opbakning til og opfølgning på både brugerinddragelse og brugerindflydelse i det sociale arbejde. Der findes ikke redskaber til opfølgning og evaluering på området.

Afdækningen viste, at området ikke bliver monitoreret og evalueret – måske på grund af en opfattelse af, at det er svært at måle ”bløde værdier” (Carr 2004; Carstens 2007; Thorsager et al. 2007; Socialstyrelsen 2004). Det kan måske forklare det sparsomme skriftlige materiale på området.

2. Handicap- og patientområdet dominerer den viden, der er

Tendensen er, at den viden, der eksisterer, hovedsageligt drejer sig om det pædagogiske arbejde på handicapområdet og om patientinddragelse i sundhedsvæsenet. Her er der enkelte studier og erfaringsopsamlinger på effekten af at arbejde mere med brugerindflydelse (se fx Helsingør Kommune 2012; Carstens 2007; Nielsen og Geyti 2012; Carr 2004; Buchner 2009; Socialt Udviklingscenter SUS 2012).

Samme tendens gør sig gældende for bredere undersøgelser (som ikke specifikt ser på effekt) om brugerinddragelse og -indflydelse (Bengtsson et al. 2003).

De undersøgelser og evalueringer af brugerindflydelse, vi trækker på, når vi forsøger at identificere nogle generelle indikatorer for effekten af brugerindflydelse, stammer derfor hovedsageligt fra handicap-, sundheds- og rehabiliteringsområdet, og er ikke særligt bredt dækkende. Dog giver det os nogle generelle indikatorer, som vi kan sammenholde med andre kilder til viden om, hvilken effekt øget brugerindflydelse kan have.

3. Eksisterende viden har fokus på processen – ikke effekten

Der er en tendens til, at studier, evalueringer og erfaringsopsamlinger om brugerindflydelse er mere orienterede mod *processen* omkring at inddrage brugerne, end mod hvilken betydning det har for brugerne, medarbejderne og organisationen, når det lykkes.

Det materiale, der findes, handler primært om *dilemmaer og barrierer*, der kan være i processen mod mere inddragelse af brugerne i den offentlige sociale service (se fx Bjerger 2005; Laurberg og Burmølle 2007; Raunkiær og Laurén 2006; Vedung og Dahlberg 2001) og om, *hvordan man kan skabe mere brugerindflydelse og brugerinddragelse*. Sidstnævnte er blandt andet eksemplificeret ved KUBI- og BIKVA modellerne (Holm og Perlt, 2003; Holm et al., 2000; Vedung og Dahlberg 2001; Krogstrup 2007).

4. Eksisterende viden har fokus på effekten for brugerne og til dels medarbejderne – ikke på effekten på organisationsniveau

Afdækningen viser et hul, når det gælder viden om, hvilken effekt brugerindflydelse kan have på et organisatorisk niveau.

Det materiale, vi har fundet frem til, tager hovedsageligt udgangspunkt i brugernes og dernæst medarbejdernes oplevelse og udbytte af mere brugerindflydelse (Laurberg og Burmølle 2007; Socialt Udviklingscenter SUS 2012; Helsingør Kommune 2012).

7 forandringsområder

På baggrund af litteratursøgning og interviews (se side 12) har vi indkredset og kategoriseret følgende syv temaer eller områder, der rummer en række antagelser om, hvilke forandringer øget brugerindflydelse kan medføre:

1. **Bevidsthed om egne behov**
Brugerne bliver mere bevidste om og bedre til at udtrykke egne behov.
2. **Ansvar og ejerskab**
Brugerne oplever større ansvar for hinanden, medarbejdere og ledelse, og de får mere ejerskab for bo- eller dagtilbuddet.
3. **Initiativ og spontanitet**
Brugerne bliver mere initiativrige, og brugere og medarbejdere bliver mere spontane.
4. **Arbejds miljø**
Det psykiske arbejdsmiljø for medarbejdere og ledelse bliver bedre.
5. **Sociale relationer og netværk**
Brugernes sociale relationer og netværk styrkes – også til medarbejdere og ledelse.
6. **Åbenhed og gennemsigtighed i organisationen**
Der kommer større åbenhed og gennemsigtighed på bo- eller dagtilbuddet på tværs af brugere, medarbejdere og ledelse.
7. **Anerkendelse af brugernes ressourcer**
Medarbejdere og ledelse anerkender og trækker mere på brugernes ressourcer.

Med afsæt i antagelserne på de syv områder har vi defineret en række "bløde" indikatorer, som det kan være relevant at lede efter, når man vil spore forandringer på de syv områder. Se skema 1 nedenfor. De enkelte kilder beskrives mere udførligt i skema 2.

Skema 1: Antagelser om effekten af brugerindflydelse

Temaer (forandrings- områder)	Antagelser om effekt af brugerindflydelse	Kilder (Se beskrivelse i skema 2)	"Bløde" indikatorer
1. Bevidsthed om egne behov	<p><i>Når brugerne oplever en højere grad af brugerindflydelse, bliver de mere bevidste om og kan i højere grad mærke og udtrykke deres egne behov.</i></p> <p><i>Brugerne bliver bedre til at sige fra, stiller flere krav og bliver bedre til at diskutere og lytte til hinanden.</i></p> <p><i>Brugerne stiller flere krav.</i></p>	<p>Interview med følgegruppe 9.11.2012</p> <p>Socialt Udviklingscenter SUS 2012</p> <p>Buchner 2009</p> <p>Vedung og Dahlberg 2001</p> <p>Raunkiær og Laurén 2006</p> <p>Nielsen og Geyti 2012</p>	<p>Beboerne giver udtryk for, hvad de har lyst til og ikke lyst til.</p> <p>Beboerne møder op, er aktive og diskuterer på fællesmøderne.</p> <p>Beboerne har lyst til at være med til at træffe beslutninger.</p> <p>Beboerne har generelt ideer til, at forhold kunne være anderledes, og er ikke bange for at sige dem højt.</p> <p>Beboerne forholder sig kritisk til regler, rammer og normer på stedet.</p>
2. Ansvar og ejerskab	<p><i>Når brugerne har en høj grad af brugerindflydelse, føler de mere ansvar og ejerskab for botilbuddet.</i></p>	<p>Interview med følgegruppe 9.11.12</p> <p>Socialt Udviklingscenter SUS 2012</p> <p>Buchner 2009</p> <p>Overførstergårdens projektgruppes forandringsteori udarbejdet 28.11.2012</p>	<p>Beboerne tager ansvar for, at "ting bliver gjort".</p> <p>Beboerne oplever at være ansvarlige for det sted, de bor, og vedligeholdelsen af det.</p> <p>Beboerne synes, at de har et ansvar for, at de selv og de andre beboere på stedet har det godt.</p> <p>Beboerne står for aktiviteter på stedet.</p>

3. Initiativ og spontanitet	En højere grad af brugerindflydelse gør, at brugerne tager mere initiativ i hverdagen og bliver mere spontane.	Interview med følgegruppe 9.11.2012 Buchner 2009 Overførstergårdens projektgruppes forandringsteori udarbejdet 28.11.2012 SUS 2012	Beboerne kommer med forslag til forandringer på stedet. Beboerne tager initiativ og gennemfører aktiviteter, uden at medarbejderne nødvendigvis er involveret.
4. Arbejds miljø	<i>Mere brugerindflydelse i en organisation fører til:</i> - <i>Mere arbejdsglæde</i> - <i>Mere spontanitet i opgaveløsningen hos medarbejderne</i> - <i>Bedre relationer og færre konflikter mellem beboere, medarbejdere og ledelse</i> - <i>Mere bevidsthed om pædagogisk praksis og faglig stolthed hos medarbejderne.</i>	SUS 2012 Helsingør Kommune 2012 Raunkiær og Laurén 2006	Medarbejderne oplever større arbejdsglæde og faglig stolthed. Der er færre konflikter mellem medarbejdere, ledelse og beboere. Medarbejderne er mere spontane i samværet med beboerne. Der er mindre sygefravær.
5. Sociale relationer og netværk	Mere brugerindflydelse: - Styrker brugernes sociale netværk - Giver mere nærvær og omsorg beboerne imellem og gensidig respekt mellem beboere og medarbejdere.	SUS 2012 Buchner 2012	Beboerne har et større socialt netværk både på og udenfor botilbuddet. Beboerne er bedre til at hjælpe og tage sig af hinanden Beboerne har en bedre relation til deres kontaktperson
6. Åbenhed og gennemsigtighed i organisationen	<i>Mere brugerindflydelse gør beslutningsprocesser i organisationen mere gennemskelige, og gør at alle medlemmer i organisationen får en bedre forståelse for og accept af de</i>	Interview med ledelsen på Overførstergården 12.02.2013 Interview med medarbejdere og beboere på Overførstergården 12.02.2013	Beboerne oplever ikke, at nogle beslutningsprocesser foregår i det skjulte. Beboerne viser forståelse for de

	<p><i>beslutninger, som tages.</i></p> <p><i>Inddragelse af brugerne i evaluering af en service eller et tilbud gør styrekæden mere gennemskuelig for brugerne.</i></p>	Vedung og Dahlberg 2001	<p>beslutninger, der tages, og finder dem rimelige – også når noget, de har ønsket, ikke kan lade sig gøre.</p> <p>Beboerne ved, hvor de skal henvende sig, hvis de vil have indflydelse på beslutninger både i hverdagen og på et mere overordnet plan.</p>
7. Anerkendelse af brugernes ressourcer	<p><i>Mere brugerindflydelse på bestemte områder gør, at medarbejdere og ledelse får øjnene op for brugernes ressourcer og dermed andre områder, hvor det vil være relevant at inddrage borgerne – brugerindflydelse spreder sig som ringe i vandet</i></p>	<p>Interview med ledelsen på Overførstergården 12.02.2013</p> <p>SUS 2012</p>	<p>Medarbejderne og ledelsen mener, at det er relevant at inddrage beboerne på flere områder end før.</p> <p>Beboerne oplever, at deres ressourcer anvendes.</p>

Skema 2: Specifikation af kilder i skema 1 Antagelser om effekten af brugerindflydelse

Skemaet nedenfor uddyber de kilder, vi har gjort brug af til at indkredse temaer og indikatorer for effekten af øget brugerindflydelse.

Kilde	Erfaring med betydningen af brugerindflydelse	Område
<p>Helsingør Kommune (2012)</p> <p><i>Evaluering af projekt Brugerinddragelse og hverdagsrehabilitering</i></p>	<p>Øget brugerindflydelse har den effekt, at:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Brugere oplever at blive taget seriøst - Medarbejderne oplever større arbejdsglæde - På organisationsniveau opstår der et bedre arbejdsmiljø (ikke nærmere defineret på hvilken måde eller i forhold til hvad). 	Sundheds- /ældreområdet
<p>Carstens (2007)</p> <p><i>Brugerinddragelse på handicapområdet – et nøglebegreb i velfærdssamfundets udvikling</i></p> <p>Videnscenter for bevægelseshandicap</p>	<p>Øget brugerindflydelse kan skabe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Usikkerhed på grund af uklarhed om ansvarsfordeling mellem medarbejdere og brugere (s. 124). 	Handicap- Området
<p>Raunkjær og Laurén (2006)</p> <p><i>Brugerindflydelse og brugerinddragelse – teoretisk distinktion samt empiriske erfaringer</i></p> <p><i>Nordisk Sosialt Arbeid</i></p>	<p>Øget brugerindflydelse frem for kun inddragelse:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Giver mere kvalificeret, inspirerende og udviklende praksis - Gør, at brugeren får mulighed for at forholde sig kritisk til de sociale ydelser. 	Brugere af sociale institutioner fx væresteder
<p>Nielsen og Geyti (2012)</p> <p><i>Evaluering af borgerinddragelse – rehabilitering på borgernes præmisser</i></p> <p>University College Lillebælt</p>	<p>Øget brugerinddragelse i rehabiliteringsprocessen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Oplevelsen at blive lyttet til gør, at man bliver bedre til at sige fra 	Sundheds-/ rehabiliterings området
<p>Buchner (2009)</p> <p><i>Deinstitutionalisation and Community Living for People with disabilities in Austria: History, Policies, Implementation and</i></p>	<p>Øget brugerindflydelse som løftestang for en deinstitutionaliseringsproces kan give brugerne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Udvidet socialt netværk - Bevidsthed om rettigheder og muligheder - Højere grad af empowerment i forhold til at handle og give udtryk for egne behov og 	Handicapområdet. Institutioner for mennesker med udviklingshæmning

Research Tizard Learning Disability Review	<p>ønsker</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mod og evne til at kræve mere. 	
<p>SUS (2012)</p> <p><i>Brugerindflydelse på dagsordenen – et inspirationskatalog om brugerindflydelse i tilbud til mennesker med udviklingshæmning</i></p> <p>Socialt udviklingscenter SUS</p>	<p>Erfaringerne med øget brugerindflydelse er, at:</p> <p>Brugerne</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bliver bedre til at udtrykke deres mening og bedre til at sige fra - Bliver bedre til at diskutere og lytte til hinanden. <p>Medarbejderne</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bliver mere spontane - Får en større faglig stolthed - Får større arbejdsglæde - Får større bevidsthed om den pædagogiske praksis - Opdager, at brugerne kan mere, end de troede, de kunne. <p>Desuden</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mere nærvær mellem brugere og medarbejdere - Mere opmærksomhed og omsorg både mellem brugerne og mellem brugere og medarbejdere. 	<p>Handicapområdet/ Sociale tilbud til mennesker med udviklingshæmning</p>
<p>Interview med videnspersoner i følgesgruppe, Platform for brugerindflydelse</p> <p>9.11.2012</p>	<p>Øget brugerindflydelse skaber:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Større ansvarsbevidsthed - Følelse af medejerskab - At man bliver bedre til at sige sin mening - Brugere kommer til at begå fejl – og lærer af det. 	<p>Blandet gruppe fra forskellige områder</p>
<p>Overførstergårdens projektgruppes forandringsteori udarbejdet</p> <p>28.11.2012</p>	<p>Øget brugerindflydelse på Overførstergården vil føre til:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mere aktivitet og initiativ hos beboerne - Mere åbenhed og imødekommenhed hos beboerne og i organisationen - En følelse af ejerskab og ansvar overfor stedet hos beboerne. 	<p>Hjemløseområdet</p>
<p>Interview med medarbejdere og beboere på Overførstergården</p> <p>12.02.2013</p>	<p>Det forventes, at øget brugerindflydelse på stedet vil føre til:</p> <ul style="list-style-type: none"> - At det bliver mere naturligt/lettere for 	<p>Hjemløseområdet</p>

beboerne at tage ansvar for hinanden og stedet

- Større tydelighed omkring roller, ansvar og muligheder for indflydelse
- Større tydelighed forventes at give mere "ro"
- Større indsigt, både hos beboere og personale, i hvorfor nogle ting på stedet kan være svære at gennemføre
- Beboere og medarbejdere bliver bedre til at forstå og forholde sig til hinanden
- Større refleksion over egen praksis hos personalet
- Grobund for bedre dialog mellem medarbejdere, beboere og ledelse – også om det, der ikke tages fat på i projektet
- Mere fokus på særlige medarbejderressourcer, som kan anvendes på forskellig vis. Samt hvilke kompetencer man ønsker, fremtidige medarbejdere skal have.

Interview med ledelse på
Overførstergården 12.02.2013

Det forventes, at øget brugerindflydelse på stedet vil føre til:

Hjemløseområdet

- At beboerne tager mere ansvar for deres ophold
- Mere åbenhed i organisationen. Bedre forståelse for beboerne, deres ressourcer og deres ønsker hos medarbejdere og ledelse samt større forståelse hos beboerne for, hvad der kan og ikke kan lade sig gøre i organisationen
- Tydelighed og gennemsigtighed i organisationen
- Andre samarbejdsformer og mere dialog og bedre relation mellem beboere og medarbejdere/ledelse
- Større engagement – større ansvarsfølelse og gensidig respekt mellem beboere og personale
- God fælles energi på stedet på grund af en bedre relation mellem medarbejdere og beboere.

Afdækningen – sådan gjorde vi

Med afdækningen ønskede vi at indsamle viden fra studier, evalueringer, erfaringsopsamlinger og relevante videnspersoner. Viden, der kunne give en pejling af, hvilke effekter og hvilke indikatorer for effekt det vil være relevant at kigge efter, når effekten af brugerindflydelse undersøges.

Afdækningen blev gennemført i vinteren 2012/2013. Den bestod af en litteratursøgning samt interviews med personer med erfaring i at arbejde med brugerindflydelse.

Litteratursøgning

Litteratursøgningen omfatter litteratur, rapporter, erfaringsopsamlinger, studier og evalueringer om brugerindflydelse, og hvilken betydning øget brugerindflydelse kan have for en given målgruppe eller organisation.

Der er søgt på nettet: Google og Google Scholar samt på biblioteker: Det Kongelige Bibliotek REX, Danmarks Pædagogiske Bibliotek, Den Sociale Højskoles Bibliotek. Søgningen tog hovedsageligt udgangspunkt i søgeordene: "brugerindflydelse", "brugerinddragelse", "medbestemmelse", "user involvement" og "empowerment".

Erfaringsinterviews og forandringsteori

Litteratursøgningen er suppleret med gruppeinterviews samt Overførstergårdens forandringsteori:

- Et gruppeinterview med Platform for brugerindflydelses følgegruppe, der består af professionelle og brugere med erfaring i at arbejde med brugerindflydelse i praksis.
- To gruppeinterviews på Overførstergården, et herberg for hjemløse. Et med brugere og medarbejdere samt et med ledelsen.
- Overførstergården skulle på tidspunktet for afdækningen til at arbejde med at øge brugerindflydelsen. Overførstergårdens projektgruppes egen forandringsteori for deres arbejde med at øge brugerindflydelsen blev også inddraget i afdækningen².

² Med udgangspunkt i de syv forandringsområder gennemførte SUS i 2013 en kvalitativ undersøgelse af effekten af brugerindflydelse på Overførstergården i forbindelse med deres brugerindflydelsesprojekt. Se notat: Undersøgelse af effekten af brugerindflydelse på Overførstergården, 2014, www.brugerindflydelse.dk

Referencer

- Bengtsson, S. et al., 2003, *Handicap, kvalitetsudvikling og brugerinddragelse*. AKF Forlaget.
- Bengtsson, S. et al., 2008, *Handicap og ligebehandling i praksis*. 08:13. København: SFI.
- Bjerger, B., 2005, *Empowerment og brugerinddragelse i Praksis*, Aarhus: Center for Rusmiddelforskning.
- Buchner, T., 2009, *Deinstitutionalisation and Community Living for People with disabilities in Austria: History, Policies, Implementation and Research*, Tizard Learning Disability Review 14(1), 4-13.
- Carr, S., 2004, *Has Service User Participation Made a Difference to Social Care Services?*, London: SCIE – Social Care Institute for Excellence
- Carstens, E. (red.), 2007, *Brugerinddragelse på handicapområdet – et nøglebegreb i velfærdssamfundets udvikling*, Aarhus; Videnscenter for Bevægelsehandicap.
- Helsingør Kommune, 2012, *Evaluering af Projekt brugerinddragelse og hverdagsrehabilitering*
<http://www.helsingorkommune.dk/Borgere/Seniorer/Projekter.aspx>
- Holm, P. et al., 2000: *KUBI – KvalitetsUdvikling gennem BrugerIndflydelse*. København: Socialt Udviklingscenter SUS.
- Holm, P. & Perlt, B., 2003, 'Når forandring er målet – om KUBI: KvalitetsUdvikling gennem BrugerIndflydelse. I: Bengtsson, Steen et al., 2003, *Handicap, kvalitetsudvikling og brugerinddragelse*. AKF Forlaget.
- Krogstrup, H. K., 2007, *Evalueringsmodeller*, København: Academica.
- Laurberg, A. S. og Burmølle, S. H., 2007, *Brugerindflydelse på § 110 Boformer for Hjemløse i Danmark*, København: Fonden Projekt UDENFOR og SAND.
- Nielsen, D. og Geyti, A.S., 2012, *Evaluering af borgerinddragelse – rehabilitering på borgernes premisser*, University College Lillebælt
[https://www.ucviden.dk/portal-uc/da/publications/evaluering-af-borgerinddragelse-rehabilitering-paa-borgernes-praemisser\(a5b2c70e-d81e-4724-a345-47ad02e16795\).html](https://www.ucviden.dk/portal-uc/da/publications/evaluering-af-borgerinddragelse-rehabilitering-paa-borgernes-praemisser(a5b2c70e-d81e-4724-a345-47ad02e16795).html)
- Raunkiær, M. og Laurén, M., 2006, *Brugerindflydelse og brugerinddragelse – teoretisk distinktion samt empiriske erfaringer*, I: *Nordisk Socialt arbejde* 2/26 2006 (s. 143-154)
- Socialstyrelsen, 2004, *Undersøgelse af Retssikkerhedslovens § 4*.
<http://www.social.dk/netpublikationer/2004/p7retslov2406/index.htm> eller
<http://www.statensnet.dk/pligtarkiv/fremvis.pl?vaerkid=34285&rebrid=0&filid=23&iarkiv=1>
- Socialt Udviklingscenter SUS, 2012, *Brugerindflydelse på dagsordenen – et inspirationskatalog om brugerindflydelse i tilbud til mennesker med udviklingshæmning*.
- Thorsager, L. et al., 2006, *Det sociale arbejdsbetingelser – om rammer for metodisk socialt arbejde i dag*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Thorsager, L. et al., 2007, *Metoder i socialt arbejde*, København: Socialforskningsinstituttet.
- Vedung, E. og Dahlberg, M., 2001, *Demokrati och brukarutvärdering*, Lund: Studentlitteratur.